

*Долянська І. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: dolianovskaim@krok.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1606-7096>*

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасній системі вищої освіти відбуваються постійні реформування, які пов'язані із військовими, політичними, євроінтеграційними викликами, що наявні як для країни в цілому, так і для освітянської сфери зокрема. Наразі відбувається формування нової культури, що заснована на побудові мирного освітнього простору та зменшення рівня конфліктів в учнівському та студентському середовищах, повазі до особистості кожного учасника освітнього середовища, але найбільше стосовно неповнолітніх. Сучасні навчальні заклади різних рівнів є основною ланкою, де здобувачі набувають знань та навичок не лише із різноманітних предметів, але і як поводитись у соціальному середовищі, реагувати на різні життєві ситуації. Сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблемні питання конфліктів, булінгу, насильства в шкільному/студентському середовищах можуть бути перепорою для досягнення мети всебічного розвитку дитини. Тому впровадження відновних практик у навчально-виховний процес закладів освіти – це один із шляхів досягнення даної мети. Медіація є ефективним інструментом відновного підходу, який поєднує цінності, принципи, практики і методи вирішення конфліктів.

Сучасні дослідники, зокрема Опольська Н.М., підкреслює, що з 1991 року і по 2014 роки законодавство у сфері захисту прав дітей постійно вдосконалювалось, активізувалась діяльність державних органів у сфері захисту прав дітей, дитина була визнана суб'єктом належних їй прав та обов'язків [1, с. 76].

Але після початку АТО, згодом ООС, військового вторгнення в Україну, ситуація із дотриманням та захистом прав дітей невпинно погіршується...

Сучасні соціально-економічні та політичні перетворення викликають ряд змін, які проявляються у втраті старих та пошуку нових життєвих орієнтирів. Найбільше дестабілізація суспільства впливає на формування молодого

покоління.

Від того, з якими соціальними орієнтирами, моральними ідеалами увійдуть в доросле життя наші діти, залежить наше майбутнє. Так, моральні цінності засвоюються саме з раннього дитинства, оскільки беруть свій початок з родинного оточення, потім дитячого садка, школи і, нарешті, студентських років. Саме в цей віковий період формується уявлення дитини не тільки про бачення світу, а й засвоюються моральні правила і принципи, формується уявлення про свої права та обов'язки.

Для того, щоб дитина розвивалася психологічно та інтелектуально нормальним чином, їй необхідно почувати себе в безпеці, відчувати потрібною та коханою зі сторони тих людей, які її оточують, людей, які є важливими для неї, тобто батьками та родичами, в першу чергу, а згодом однолітками, друзями, вчителями та викладачами в певній мірі також.

Соціально-економічні перетворення, про які нами було згадано раніше, торкнулися і такої соціально-значущої сфери, як освітня та тієї системи відносин, які традиційно виникають між учасниками освітніх відносин. Це, насамперед, сфера здобуття середньої та вищої форм освіти, тобто відносини між викладачами та учнями, викладачами та студентами коледжів, університетів.

До сучасної системи освіти висуваються численні вимоги у вигляді різноманітних стандартів, положень, директив, нормативних актів, в тому числі й тих, які стосуються імплементації міжнародних освітніх стандартів. Чимало вимог стосуються й працівників сфери освіти та вимог щодо підвищення їх професійного рівня. Все це відбувається на тлі незадовільного соціального забезпечення педагогів та викладачів, до того ж ускладнено й військовим станом, напруженістю та емоційним вигоранням учасників освітнього процесу. Дані обставини в свою чергу призводять до формалізованого підходу у освіті, при якому вкрай важко тримати баланс взаємоповаги та належного ставлення учасників один до одного.

Така ситуація призводить до втрати довіри до вчителів та викладачів з боку батьків та дітей, у системі освітніх закладів різних рівнів зростають прояви агресії, насильства, погіршується якість та результат навчального процесу в цілому.

Чи існує можливість зміни ситуації на краще? Що є основною умовою оптимізації освітньо-виховного середовища до сучасних викликів? Насамперед, однією із ключових умов слід вважати довіру учасників освітнього процесу по відношенню один до одного та почуття власної безпеки. Саме тому застосування медіації в освіті, а насамперед принципів, які лежать в основі цієї примирювальної процедури, дозволяє створити безпекове середовище для дорослих та неповнолітніх учасників даного процесу. При цьому досягається не менш важлива мета – дотримання та захист прав насамперед неповнолітніх – учнів та студентів.

Болгарські дослідники А. Андреева та Д. Серафімова становлення інституту медіації в освіті також притримуються думки, що конфлікти у вищій школі призводять до персональних психологічних проблем та зруйнованих відносин абсолютно всіх учасників педагогічного процесу [2].

Автори наукової статті щодо способів організації медіації в освітньому просторі констатують, що, на жаль, основними способами виховного впливу у педагогіці ще й досі залишаються повчання, пошуки винного, формальне вирішення конфліктів, загроза покаранням або рідко покарання у формі виключення з навчального закладу. А от володіння методами і прийомами вирішення конфліктів залишається на низькому рівні [3, с. 62].

Які ж з зазначених у Конституції України прав і свобод мають бути забезпечені під час освітньої, педагогічної діяльності? Насамперед це особисті права, що випливає із положення ст. 3 Основного Закону про людину як найвищу соціальну цінність, її життя, здоров'я, честь та гідність; ст. 23 про право на вільний розвиток своєї особистості; ст.28 – на повагу до гідності; ст.29 – на свободу та особисту недоторканість; ст.34 – на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [4].

Яким чином медіація сприятиме дотриманню вищезазначених прав та свобод? Почнемо з того, що незважаючи на прийняття у 2021 році відповідного закону, медіація все рівно продовжує залишатися відносно новим соціально-правовим інститутом. Якщо до 2021 року медіація виступала переважно соціальним інститутом, який сприяв порозумінню сторін та зменшенню тиску на судову систему, то з появою Закону України «Про медіацію» набув правового визнання.

Освітня медіація тільки розпочинає своє становлення як відносно новий спосіб позитивної взаємодії у професійно-спрямованих та корпоративних колах, включаючи шкільну сферу, колеганські та університетські спільноти.

Одним із найістотніших можливостей медіації на сьогодні в Україні по відношенню до дітей, на наше глибоке переконання, є можливості медіації створити умови для безпечної конструктивної взаємодії не тільки в конфлікті, який виник та триває, але й під час непорозумінь, що потенційно несуть загрозу розвитку та ескалації конфліктних відносин. Таким чином, освітня медіація є не тільки способом вирішення суперечок в освітній сфері, а й методом профілактики та корекції, спрямованого на навчання як дітей, так і дорослих конструктивній поведінці в конфлікті і потенційних конфліктних ситуаціях. Освітня медіація надає можливість попереджати конфлікти, правопорушення та ситуації гострого протистояння, а також сприяє змінам звичних негативних, деструктивних способів взаємодії на позитивні та продуктивні. Так формується здатність не тільки відстоювати власні інтереси та потреби, а й розуміти позицію іншої сторони, поважати її право на відстоювання власних інтересів. Такий підхід може слугувати інструментом формування та розвитку особистості в умовах освітнього процесу, що є одним із чільних завдань в педагогіці, як в

шкільному закладі, так і в закладі вищої освіти. Причому мова йде не тільки про основних учасників процесу – учнів та студентів, а й подекуди викладачів, вчителів, інколи навіть батьків.

Відповідно до положень ст.4 Закону України «Про медіацію», принципами, які лежать в основі медіаційної процедури, крім можливості позасудового врегулювання, є добровільність, конфіденційність, неупередженість та незалежність медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [5].

Дані принципи разом із дотриманням зазначених нами вище прав та свобод мають перекликаються із процедурою медіації в освітній діяльності.

Які ж шляхи ефективного застосування медіації в освіті? Якщо говорити про шкільну медіацію, як вид освітньої, то в основному в сучасних дослідженнях з даного питання простежується шлях, відповідно до якого медіатором виступає психолог, педагог, соціальний працівник, інколи і самі учні, навчені основам вирішення конфліктів. Це коло осіб може об'єднатися у таку собі медіаторську шкільну спільноту, здійснювати комплекс послідовних дій та процедур, результатом яких є порозуміння та задоволення інтересів та потреб учасників конфліктної ситуації [6]. Варто зазначити, що така практика має одиничні випадки реалізації в окремих закладах середньої освіти і напряду залежать від зусиль адміністрації навчального закладу, ентузіазму педагогічних працівників та навіть батьків.

Подібним шляхом ідуть і представники вищої школи – коледжі та університети. Хоча навіть зарубіжні дослідники справедливо відмічають, що медіація не є надто поширеною в системі вищої освіти, хоча є доволі вдалі випадки створення медіаційних центрів (служб) всередині окремих університетів в різних країнах. Так, подібна вдала практика мала місце в Університеті штату Мічиган (США), Технічному університеті міста Дармштадт (Німеччина) ще в кінці 90-х на початку 2000х років [2].

Звичайно, для більш широкого застосування медіації як способу захисту прав і свобод учасників освітнього процесу, а передусім дітей, потрібно в освітянській сфері (школи, коледжі, заклади вищої освіти) здійснювати наступні заходи:

- поширення інформації про конструктивні форми вирішення спорів і конфліктів (перемовини, медіація тощо);
- організацію просвітницьких заходів та інформування учасників освітнього процесу про місію, природу, техніки медіації;
- допомогу учасникам освітнього процесу у вирішенні спорів та конфліктних ситуацій на основі принципів і технік медіації;
- покращення психологічної обстановки у закладі вищої освіти, в тому числі здатності неповнолітніх осіб належним чином реагувати на конфліктну ситуацію.

Список використаних джерел:

1. Опольська Н.М. Права дитини в Україні: монографія, 2-ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця: ВНАУ, 2019. 289 с.
2. A.Andreeva and D.Serafimova. Mediation in Higher Education – Aspects of Application in Conditions of Digital Transformation. MRPA Paper Number 113417. 2022. URL: https://mprpa.ub.uni-muenchen.de/113417/1/MPRA_paper_113417.pdf (дата звернення: 22.08.2024)
3. Єнін М.Н., Макаренко Д.В., Северенчик О.П. Медіація в освітньому просторі закладів вищої освіти: у пошуках моделі та способів організації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (43). 2019. С.59-64. URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/194984> (дата звернення: 22.08.2024)
4. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.08.2024)
5. Про медіацію: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 22.08.2024)
6. Новгородський Р., Пилипенко Д. Шкільна медіація як технологія розв'язання конфліктів у закладах середньої освіти. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), 2022. Вип. 1, С. 61-68. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-1-61-68> <https://ukr.ndu.edu.ua/index.php/nz/article/view/833> (дата звернення: 23.08.2024)

